

KREITER ATTILA-KULCSÁR ZSOLT

RÉGÉSZET ÉS NYILVÁNOSSÁG

BÁRKI SZÁMÁRA ELÉRHETŐ A NEMZETI MÚZEUM

ÚJ RÉGÉSZETI ADATBÁZISA

TA régészeti feltárások során összegyűlt anyagok bekerülnek a múzeumok raktáraiba, a legszebb, szerencsésebb darabok esetleg egy kiállításban végzik. De mi van a többi leletanyaggal és azzal a sok dokumentációval, ami a lelőhelyekről készült? Hogyan hasznosulnak ezek a régészetben belül, vagy hogyan válnak ismertté az érdeklődők számára? Gondoljunk csak bele! Ez éppen olyan, mint ha a Google megírta volna az indexelő algoritmusát, de közben elfelejtette volna a keresőt hozzáfejleszteni.

TA régészet nagyon sokat fejlődött az elmúlt évtizedekben, melynek eredményeképpen a ma feltárt anyagok sokszor egészen új megvilágításba helyeznek teljes korszakokat. A történelemkönyvek nem változnak olyan gyorsan, mint a tudomány állása, de egy mindenki számára elérhető régészeti adatbázis gyorsabban eljuttatja a friss eredményeket az érdeklődőkhöz. Többek között ezzel a céllal született meg a Magyar Nemzeti Múzeum által létrehozott online régészeti adatbázis, amely a <http://archeodatabase.hnm.hu> címen található. Mostantól bárki megnézheti, milyen régészeti lelőhelyek voltak a lakóhelye környékén, amely azért is fontos, mert egyáltalán nem köztudott, hogy hazánk Európa régészeti lelőhelyekben egyik leggazdagabb országa. Jelen pillanatban csaknem ezerhétszáz lelőhely, nyolcszázötvenezer fájl vár felfedezésre, kétszázharmincezer keresőkifejezéssel, de a feltöltött lelőhelyek száma folyamatosan növekszik. Az adatbázis létrehozásával húszéves lemaradást kezdünk behozni a digitális régészet területén, még sok azonban a tennivaló.

[http://
archeodatabase.
hnm.hu](http://archeodatabase.hnm.hu)

bárki megnézheti

TA kezdeményezés nem magyar találmány, tőlünk nyugatra merült fel először, hogy érdemes lenne egy térképen ábrázolni az Európában feltárt régészeti lelőhelyeket. A Nemzeti Múzeum fantáziát látott egy ilyen európai régészeti adatbázis elkészítésében, ezért csatlakozott az Európai Unió által finanszírozott ARIADNE programhoz, melynek keretén belül létrehozta a Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázisát. A programban tizenhat ország huszonnégyszázötvenezer régészeti és örökségvédelmi intézménye vesz részt.

ARIADNE program

TAz ARIADNE program óriási impulzust ad az európai régészeti kutatásnak és nemzetközi régészeti együttműködéseknek, hiszen nemcsak a lelőhelyek adatai szerepelnek az adatbázisban, hanem a lelőhelyek dokumentációi is, azok

az úgynevezett szürke irodalmak (szakanyagok, térképek, rajzok, ásatási fotók, vizsgálati jelentések és még sok minden más), amelyek egyébként nagyon nehezen hozzáférhetőek a különböző országok múzeumaiban.

a hazai régészetben
élő „szokásjog”

¶ A Magyarországot érintő feladatok azonban nem voltak problémamentesek. Hatalmas kihívás volt számunkra, hogy a kulturális különbségeket kiküszöböljük. A legtöbb problémát egy a hazai régészetben élő „szokásjog” okozza: a feltárást vezető régész hozzájárulása nélkül betekinteni sem lehet a régészeti dokumentációba, nemhogy online hozzáférést biztosítani hozzá. A dokumentációk feltöltése nélkül ugyanakkor az ARIADNE program alap gondolata vesz el. Amikor a magyar szokásjogot ismertettük a külföldi partnerekkel, nem nagyon tudták értelmezni a problémát, bár hallottak már erről a jellegzetesen kelet-európai jelenségről. Nyugaton máshogy működnek a dolgok: ha egy régész állami munkahelyen, állami fizetésből, állami eszközök segítségével végez régészeti tevékenységet, akkor az általa készített dokumentációk állami, vagyis köztulajdonot képeznek. Ez természetesen nem érinti a szerzők jogait, továbbra is őket illeti a feldolgozás és publikálás joga, de nem lehet a dokumentációkat elzárni, más számára a hozzáférést megtiltani. Sőt az Egyesült Királyságban a dokumentációkat kötelező leadni egy digitális depozitóriumba, amely biztosítja a dokumentációk archiválását és hozzáférhetőségét.

az adatbázishoz
való csatlakozás
teljesen önkéntes

¶ Ennek fényben mi is utána akartunk járni annak, hogy Magyarországon milyen jogi háttere van az említett szokásjognak és a dokumentációk kezelésének, ezért kikértük egy szerzői jogász szakvéleményét a régészeti dokumentációkról (itt azokról a lelőhelyekről van szó, melyek ásatási engedélyében a KÖSZ és az MNM-NÖK van feltüntetve, első körben ezen feltárások dokumentációit szeretnénk megjeleníteni az adatbázisban). A szakvélemény alapján a Nemzeti Múzeumnak, mint ezen intézmények jogutódjának lehetősége van arra, hogy a dokumentációkat elérhetővé tegye tanulás, oktatás és kutatás céljából. Ennek ellenére az adatbázishoz való csatlakozás teljesen önkéntes alapú, ez egy lehetőség a régészek számára. Továbbá, szakmai-etikai szempontok figyelembevételével fontosnak tartjuk, hogy a dokumentációk az azokat készítő személyek hozzájárulásával válhassanak hozzáférhetővé, vagyis – a rövid összefoglaló jelentés kivételével – engedélyt kértünk a kollégáktól arra, hogy elérhetővé váljanak anyagaik az adatbázisban. A koncepciónk az volt, hogy a lelőhelyek alapadatai, illetve a rövid összefoglaló jelentések alapértelmezetten váljanak nyilvánossá az adatbázisban, ez utóbbit mint köteles példányt adják le a kollégák a megfelelő intézményeknek, a többi között a Nemzeti Múzeumnak is, továbbá ez a jelentés kerül a Régészeti Kutatások Magyarországon című kiadványba is. Miután megírtuk ezt a levelet a régészeknek, izgatottan vártuk, milyen

lesz az engedélyezési arány. Legnagyobb meglepetésünkre a kollégák legtöbbször pozitív választ kaptunk. Ez ugyanakkor fontos jel volt a számunkra, mert mutatja azt a komoly paradigmaváltást a régészetben, amely az utóbbi évtizedben vált jellemzővé. Vagyis a kollégák nagy része felismerte azt, hogy feltárásuk csekély részét fogják tudni feldolgozni/publikálni, ezért a többit felesleges visszatartani a szakmától és az érdeklődőktől. Miért ne lehetne hasznosítani egy régészeti adatbázisban, amely egyúttal biztosítja a digitális dokumentációk archiválását is?

A Magyarországot érintő feladatok azonban nem voltak problémamentesek. Hatalmas kihívás volt számunkra, hogy a kulturális különbségeket kiküszöböljük. A legtöbb problémát egy a hazai régészetben élő „szokásjog” okozza: a feltárást vezető régész hozzájárulása nélkül betekinteni sem lehet a régészeti dokumentációba, nemhogy online hozzáférést biztosítani hozzá.

¶ A kollégák ugyanakkor többször nekünk szegeztek a kérdést, hogy nem félünk-e attól, hogy az adatbázissal kiszolgáltatjuk a régészeti lelőhelyek dokumentációit, vagyis bárki szabadon felhasználhatja őket. A Nemzeti Múzeum célja, hogy elismerje és védje a szellemi tulajdont és a dokumentációk készítőinek szerzői jogait, az adatbázis több helyen is figyelmezteti a felhasználókat a szerzői jogok betartására, illetve kérjük a felhasználókat, hogy a dokumentációk felhasználásakor lépjenek kapcsolatba azok készítőivel. Továbbá az adatbázisban lévő minden adat és dokumentáció publikációnak minősül, amelyekre hivatkozni kell, egyedi digitális azonosítóval vannak ellátva, tulajdonképpen olyanok, mint egy e-book. Másrészt a felhasználók tevékenységét rögzítjük, vagyis egy esetleges szerzői jogi vita esetén ellenőrizhetők az adatok. Hiszünk abban, hogy a régészeti lelőhelyek adatait mindenkinek joga van megismerni, arról nem is beszélve, hogy az adatok online hozzáférése óriási lökést adhat a szakmának és a nemzetközi kutatásoknak. Továbbá egy ilyen adatbázis lehetőséget ad arra, hogy újragondoljuk és újrapozicionáljuk a magyar régészet eredményeit Európa régészeti térképén.

*a fémkeresősök
sajnos sokszor
jobban ismerik
a lelőhelyeket*

¶ A másik gyakran feltett kérdés, hogy nem félünk-e attól, hogy a régészeti lelőhelyeket kiszolgáltatjuk a fémkeresősöknek. Természetesen féltjük a régészeti lelőhelyeket az értelmetlen pusztítástól, az engedély nélküli fémkeresőzés ugyanakkor bűncselekmény. Vagyis a törvényi szabályozás megvan hozzá, számítunk a megfelelő hatóságok szigorú fellépésére. Amikor az ARIADNE egyik külföldi partnerét megkérdeztük a fémkeresőkkel kapcsolatos problémákról, rövid választ kaptunk: „ne keressünk képzelt ellenségeket”. A több évtizedes nemzetközi tapasztalat alapján úgy tűnik, hogy a lelőhelyek nyilvánosságra hozatala után nem növekedett a fémkeresők által megrongált lelőhelyek száma. Tapasztalatból és a szakma számos elismert hazai képviselőjével beszélgetve arra jutottunk, hogy az aggodalom nem megalapozott. Először is a régészeti lelőhelyek adatai nem titkosak. A tapasztalatok alapján a fémkeresősök sajnos sokszor jobban ismerik a lelőhelyeket, mint a régészek. Továbbá számos régészeti kiadvány (Régészeti Kutatások Magyarországon, Magyarország Régészeti Topográfija vagy bármely olyan régészeti kiadvány, amely dűlőneveket említ vagy légi fotókat mutat be) alapján is azonosíthatók a lelőhelyek. Amikor feltárást végzünk, a feltáráson foglalkoztatott emberek nagy része a környező településekről származik, vagyis a környékbeli településeken az emberek nagy része tudja, hogy hol vannak a lelőhelyek. Továbbá az adatbázisban feltárt lelőhelyek már be vannak építve, ezek a lelőhelyek már nem vagy nehezen hozzáférhetők, illetve ha a lelőhelynek van is feltáratlan része, az épített elemek miatt többnyire nem alkalmasak fémkeresőzésre. Ezek fényében nincs értelme titkolózni.

¶ Hiszünk abban, hogy az adatbázis létrehozása egy tudománystratégiailag fontos lépés a magyar régészet életében. A kialakításánál szem előtt tartottuk azt, hogy bármely hazai múzeum vagy örökségvédelmi intézmény csatlakozhasson hozzá, vagyis megfelelő jogosultság birtokában lehetőséget biztosítunk régészeti lelőhelyek és dokumentációk online feltöltésére. A szakmai érvek mellett az adatbázishoz való csatlakozás mellett szól az is, hogy hagyományos módon publikálhatatlan mennyiségű feltárási és vizsgálati alapadatok is feltölthetők az adatbázisba.

csatlakozzanak

¶ Ez úton is bátorítjuk a kollégákat és múzeumokat, hogy lehetőségükhöz képest csatlakozzanak az adatbázishoz, fogjunk össze, hogy egy minél tartalmasabb régészeti adatbázis jöjjön létre. Hosszú távú stratégiánk, hogy az adatbázis nemzeti depozitóriumként szolgáljon, amely biztosítja a digitális dokumentációk megőrzését és hozzáférhetőségét. Ezáltal a lelőhelyek, illetve a dokumentációk és feldolgozási eredmények hatékonyabban kerülhetnek be a szakmai köztudatba, de az adatbázis elősegíti a régészet társadalmasítását és a beruházók tájékoztatását is.